

Asia: VN/22309/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Lausunnonantajan yleiset huomiot koko esityksestä

Kärjäoikeus pitää hyvänä tavoitetta ratkaista selvät ja yksinkertaiset rikosasiat nykyistä nopeammin ja tehokkaammin. Ensisijainen keino tähän ei pitäisi olla rikosoikeudellisen ratkaisuvallan siirtäminen tuomioistuinten ulkopuolelle vaan tuomioistuinten vakavasti puutteellisen rahoituksen korjaaminen. Ehdotettu uudistus voi kuitenkin toteuttaa osaltaan tavoitetta, kun samalla huolehditaan riittävistä oikeusturvan takeista.

Sakkomenettelyä koskeva lainsäädäntö on tällä hetkellä tähän tavoitteeseen nähden monilta osin joustamaton. Erityisesti selvien ja riidattomien rikokseen liittyvien kulujen sisällyttäminen sakkomenettelyn yhteydessä ratkaistaviksi on tarkoituksenmukainen uudistus.

Esityksessä on todettu, että lainmuutos tulee vähentämään tuomioistuinten työmäärää, kun sakkomenettelyyn siirtyviä asioita ei enää käsiteltäisi tuomioistuimissa. Samalla todetaan, että muutokset voivat vähäisessä määrin lisätä sakko- ja rangaistusmääräyksiä koskevia valituksia. Tältä osin kärjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että sakkovalitusten oletettu lisääntyminen vaikuttaa kuitenkin tuomioistuinten työmäärää lisäävästi myös sitä kautta, että sakkovalitukset ja niiden käsittelyyn liittyvät asiakirjat kirjataan AIPA-järjestelmään tuomioistuimissa täysin manuaalisesti.

Lain soveltamisalan laajentaminen: rikokset, joista säädetty ankarin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta

Kärjäoikeus toteaa, että laajennus nykyiseen on huomattava. Jotta uudistus voisi toteutua ilman merkittävää vaaraa kansalaisten oikeusturvalle ja jotta sillä saavutettaisiin esityksessä asetetut tavoitteet, tulisi poliisien koulutukseen menettelyn soveltamisessa panostaa.

Esityksen mukaan sakkomenettely soveltuu, kun asia on ”yksinkertainen ja selvä” ja kun siitä ”yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti ei ole odotettavissa sakkoa ankarampaa rangaistusta”. Näiden kriteerien arviointi jäisi menettelyssä pitkälti poliisin tehtäväksi, joten jatkossa on huolehdittava siitä, että heillä on siihen riittävä asiantuntemus ja että kynnys siirtää asia oikeudenkäyntiin ei muodostu liian korkeaksi.

Myös kielellisten oikeuksien toteutumisen merkitys kasvaa, jotta asian ”selvyydestä ja yksinkertaisuudesta” voidaan varmistua ja jotta muutoksenhakuoikeus todellisuudessa toteutuu. Kielellisten oikeuksien toteutumiseen on syytä kiinnittää erityistä huomiota.

Lain soveltamisalan laajentaminen: menettämisseuraamukset

Menettämisseuraamukset eivät käräjäoikeuden arvion mukaan ole kovin yleisiä vaatimuksia sakkoasioiden yhteydessä. Tällä laajennuksella ei siten ole kovin suurta merkitystä juttujen ohjautumisessa sakkomenettelyyn oikeudenkäynnin sijaan. Menettämisseuraamuksen tulee olla selvä ja riidaton, kuten muidenkin sakkomenettelyssä käsiteltävien vaatimusten.

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän ratkaisulta

Sakkomenettelyyn tulevan merkittävän soveltamisalan laajenemisen seurauksena poliisien ja syyttäjien täytyy jatkossa pystyä arvioimaan lukuisia seikkoja sakkomenettelyn soveltumiseen liittyen. Esityksellä tavoiteltavien muutosten aikaansaamiseksi poliisien ja syyttäjien tarvitsemasta koulutuksesta ratkaisutoiminnan tueksi on huolehdittava.

Käräjäoikeus pitää tärkeänä esitystä siitä, että poliisi voi tarvittaessa konsultoida syyttäjää epäselvissä tilanteissa.

Alaikäinen epäilty sakkomenettelyssä

Käräjäoikeus arvioi, että esityksellä parannetaan alaikäisten oikeusturvaa, kun jatkossa vanhemmat saisivat ilmoituksen alle 18-vuotiaasta koskevasta sakkomenettelystä. Hyvänä rajauksena pidetään myös sitä, ettei sakkomenettelyn käytön laajennus koskisi alaikäisiä.

Asiansaisten suostumukset ja suostumuksen peruuttaminen

Käräjäoikeus pitää hyvänä, että asianomistajien hyväksyntä on jatkossakin sakkomenettelyn soveltamisen edellytys. Suostumuksesta luopuminen saattaisi aiheuttaa asianomistajalle oikeudenmenetyksiä, koska tämä ei voisi enää vaatia muuta rangaistusta.

Suomessa asianomistajan asema on hyvin vahva, mikä on johtanut tuomioistuinten ruuhkautumiseen pienissä omaisuusrikoksissa. Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa omaisuusrikosten määrä on kasvanut vuositason pelkästään nopean läpivirtauksen rikosasioita käsittelevällä rikososastolla 4 tähän mennessä vuonna 2025 35,2 prosenttia ja vuonna 2024 37,1

prosenttia. Asianomistajan oikeusturvasta huolehtiminen ei voine edellyttää selvien ja riidattomien pienten rikosasioiden, joihin liittyy yhtä selvän ja riidattoman yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittely, ratkaisemista tuomioistuimessa. Tässä voinee auttaa jäljempänä kommentoitu yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittelyn mahdollistaminen sakkomenettelyssä.

Käräjäoikeus toteaa, että vastaajan suostumus on tietenkin menettelyn soveltamisessa keskeinen edellytys. Käräjäoikeus suhtautuu varauksella siihen, että sakkomenettelyssä käsiteltäisiin vastaajan kiistämiä rikoksia. Voidaan kysyä, onko vastaajan oikeusturvan mukaista rikoksen kiistettyään suostua sakkomenettelyyn. Todennäköisesti teon tultua kiistetyksi, ei kyseessä enää olisi myöskään selvä ja yksinkertainen asia.

Tilanne on tuomioistuimen juttumäärien näkökulmasta sellainen, että todellisia tehostustoimia on tehtävä. Mikäli oikeusturvasyiden ei katsota mahdollistavan sakkomenettelyn laajentamista, olisi tarpeen esimerkiksi arvioida Ruotsissa käytössä olevan mallin kaltaisen menettelyn (snabbare lagföring) toteuttamiskelpoisuutta Suomessa (Rikosprosessin sujuvoittaminen: Arviomuistio, s. 69-72).

Lain soveltamisalan laajentaminen: yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittely

Käräjäoikeus toteaa, että selvien ja riidattomien yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittely sakkomenettelyssä lisäisi merkittävästi sakkomenettelyn käytettävyyttä. Tällä saadaan esimerkiksi selvät ja riidattomat näpistykset sakkomenettelyn piiriin. Näiden osalta ei aikaisemmin ole haluttu suostua sakkomenettelyyn, kun korvausvaatimuksen olisi joutunut vaatimaan siviiliprosessissa.

Asianomistajien vaatimusten tulee olla esitetyllä tavalla selviä ja riidattomia. Tältä osin esitutkinnassa korostuu poliisin selvittämismäärä. Vastaajalta tulisi pyytää yksityisoikeudellisen vaatimukseen selvä vastaus erikseen perusteen ja määrän osalta. Mahdollisessa muutoksenhaussa se helpottaisi yksityisoikeudellisen vaatimuksen ratkaisemista.

Käräjäoikeus kiinnittää huomiota ehdotettuun määrään. Onko määrän perusteltua olla 5.000 euroa, vai olisiko alhaisempi määrä riittävä? Tyypillisissä näpistys- ja varkausteoissa, joissa korvausvaatimus usein on riidaton, korvausvaatimuksen määrä on korkeintaan joitakin satoja euroja.

Toiseksi käräjäoikeus kiinnittää huomiota selvittelykuluina vaadittuihin asianosais- tai oikeudenkäyntikulujen luonteisiin kuluihin, joita vaaditaan usein rikoksella aiheutetun suoran esine- tai varallisuusvahingon lisäksi. Kyse on myymälävarkaustapauksissa kauppiaiden kaavamaisesti vaatimista kiinteäsummaisista selvittelykuluvaatimuksesta, joiden sisältöä ei eritellä ja joiden määrä on tyypillisesti noin 60–80 euroa. Käräjäoikeus toteaa, että nämä vaatimukset ovat lähtökohtaisesti välillistä vahinkoa tai oikeudenkäyntikulua eivätkä välttämättä siten selviä ja yksinkertaisia, että ne soveltuisivat sakkomenettelyyn. Toisaalta asian tullessa käsiteltäväksi nopeassa ja yksinkertaisessa

sakkomenettelyssä, asianomistajalle syntyisi vähemmän asian selvittelystä johtuvaa vaivaa ja siten kuluja. Vastaajien kannalta edullista olisikin, jos sakkomenettelyssä näitä selvittelykuluja ei vaadittaisi ja korvattavaksi tulisi vain välitön vahinko eli tyypillisesti anastettu ja kateisiin tai pilalle mennyt omaisuus.

Lain soveltamisalan laajentaminen: päihdetutkimuskustannukset

Käräjäoikeus pitää esitettyä laajentamista perusteltuna. Päihdetutkimuskustannukset ovat määrältään selviä, eikä niiden määrääminen edellytä oikeudellista harkintaan, kun rikos on luettu syyksi.

Esitutkintaan ehdotetut muutokset

Käräjäoikeus korostaa, että tulkkauksen asianmukainen järjestäminen korostuu entisestään sakkomenettelyn soveltamisalan laajentamisen myötä, kun entistä vakavampia rikoksia tulee summaarisessa rikosprosessissa ratkaistavaksi. Poliisin selvittämisvastuu korostuu myös edellä todetulla tavalla yksityisoikeudellisten vaatimusten selvittämisen osalta.

Muutoksenhakuääntelyyn ehdotetut muutokset

Käräjäoikeus toteaa, että esitetty yhtäläinen laaja muutoksenhakuoikeus vastaajalle ja asianomistajalle on selvä ja tarkoituksenmukainen. Tällä hetkellä sakkovalituksia tulee vähän sakkomenettelyssä käsiteltävien asioiden määrään verrattuna. Määrällisesti valitusten määrä tulee todennäköisesti lisääntymään lain soveltamisalan laajenemisen myötä, kun jatkossa muutoksenhakuun vaikuttaa myös yksityisoikeudellisten vaatimusten käsitteleminen sakkomenettelyn yhteydessä ja asianomistajien muutoksenhakuoikeus.

Pakkala Sirpa
Helsingin käräjäoikeus

Jokela Henna
Helsingin käräjäoikeus - Lausunnon valmistellut käräjätuomari Jenni Lilja ja
käräjätuomari Terhi Jyrkkiö-Shamsi